

SEVGİ SOYSAL
Tekliğin Türküsü

İletişim Yayınları 2704 • Sevgi Soysal Bütün Eserleri 12

ISBN-13: 978-975-05-2552-0

© 2018 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2018, İstanbul

EDITÖR Bahar Siber

DIZİ KAPAK TASARIMI Bülent Erkmen

KAPAK UYGULAMA Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Adana sürgününe giderken, Ekim 1972

(Funda Soysal arşivinden)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Mahir Aksu

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SEVGİ SOYSAL

Tekliğin Türküsü

Kitaplaşmamış Metinler

DERLEYENLER

İpek Şahbenderoğlu - Funda Soysal

SEVGİ SOYSAL 30 Eylül 1936'da İstanbul'da doğdu. Aslen Selanikli mimar-bürokrat bir babayla Alman bir annenin altı çocuğundan üçüncüsü olarak büyüyen Sevgi Yenen, 1952'de Ankara Kız Lisesi'ni bitirdi. Bir süre Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde arkeoloji okudu. 1956 yılında şair ve çevirmen Özdemir Nutku ile evlendi, birlikte Almanya'ya gittiler. Göttingen Üniversitesi'nde arkeoloji ve tiyatro derslerini izledi (1956-57). 1958'de Türkiye'ye döndü ve Korkut adını verdikleri bir oğlu oldu. Ankara'da Alman Kültür Merkezi ve İrtibat Bürosu'nda ve Ankara Radyosu'nda çalıştı (1960-61). Bu dönemde, toplum karşısında bireyin tedirginliğini öne çıkaran "yeni gerçekçilik" akımından izler taşıyan öykü ve yazıları *Dost, Yelken, Ataç, Yeditepe ve Değişim* dergilerinde yayımlandı (1960-64). 1961'de Ankara Meydan Sahnesi'nde Haldun Dormen'in yönettiği "Zafer Madalyası" adlı oyunda tek kadın rolünü oynadı. İlk öykü kitabı *Tutkulu Perçem*, 1962 yılında yayımlandı. 1965'te "Zafer Madalyası" oyununda tanıştığı senarist Başar Sabuncu ile evlendi. Aynı yıl TRT'de program uzmanı olarak çalışmaya başladı. 1965-69 yılları arasında *Papirüs* ve *Yeni Dergi*'de öyküleri yayımlandı. Bu arada tezini vererek arkeoloji diplomasını aldı. 1968'de teyzesi Rosel'in kişiliğinden yola çıkarak, birbirine bağlı öykülerden oluşan *Tante Rosa*'yı yazdı. 1970'te kadın-erkek ilişkisi ve evlilik temasını işlediği ilk romanı *Yürümele*'le TRT Sanat Ödülleri Yarışması Başarı Ödülü'nü kazandı.

12 Mart, Sevgi Soysal'ın hayatı ve yazarlığı üzerinde derin izler bırakan bir dönem oldu. 1971 yazında, *Yürümele* müstehcenlik gerekçesiyle toplatıldı ve Sevgi Soysal, tutuklu SBF dekanı Mümtaz Soysal ile evlenmesinin ardından, Yıldırım Bölge Cezaevi Kadınlar Koğuşu'nda TRT'den uzaklaştırılmasına bahane olacak üç haftalık bir tutukluluk yaşadı. 1972 baharında ANKA Haber Ajansı'nın kurucuları arasında yer alırken bir muhbir ifadesiyle yeniden tutuklandı ve yargılanarak sekiz ay hapis ve iki buçuk ay Adana sürgünüyle sonuçlanacak cezaya çarptırıldı. Cezaevinde yazdığı *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* adlı romanıyla 1974 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı. Kızları Defne Aralık 1973'te, Funda ise Mart 1975'te doğdu. Adana'da sürgünde bulunan bir kadının başından geçen olaylar etrafında 12 Mart'ı eleştirdiği romanı *Şafak*, 1975'te yayımlandı. *Politika* gazetesinde tefrika edilen cezaevi anıları *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* başlığıyla kitaplaştırıldı (1976).

Yakalandığı kanser hastalığı nedeniyle 1975 sonbaharında bir göğüs alındı. Hastalık izlenimlerini ve 12 Mart sonrası değişimi anlatan öykülerini topladığı *Barış Adlı Çocuk*, 1976'da yayımlandı. Eylül 1976'da bir ameliyat daha geçirdi ve tedavi için eşyle birlikte Londra'ya gitti. Üzerinde çalıştığı son romanı *Hoş Geldin Ölüm'ü* tamamlayamadan, 22 Kasım 1976'da İstanbul'da öldü. *Politika* gazetesine yazdığı yazılar *Bakmak* (1977), *Yeni Ortam* ve *Yeniğün* gazetelerinde yayımlanan yazıları *Türkiye'nin Kalbi, Kabul Günleri* (2014) adlı kitaplarda toplandı. 1964-1971 arası TRT'de çalıştığı dönemde kaleme aldığı radyo oyunları ve radyoculuk üzerine yazılan *Venüslü Kadınların Serüvenleri* adıyla yayımlandı (2017).

IPEK ŞAHBENDEROĞLU 1984 yılında İstanbul'da doğdu. Kartal Burak Bora Anadolu Lisesi'nden 2002 yılında mezun oldu. Lisans eğitimini, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dil ve Edebiyatı Bölümü'nde 2006 yılında; yüksek lisans eğitimini ise aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda "Halid Ziya Uşaklıgil'in Edebi Tenkitleri" başlıklı tezi ile 2010 yılında tamamladı. *Dil ve Edebiyat, Eşik Cini, Hürriyet Gösteri, Varlık, Deli Kadın, Dil ve Edebiyat Araştırmaları (Journal of Language and Literature Studies)* gibi dergilerde, K24 internet sitesinde Türk edebiyatı üzerine çeşitli yazıları, makaleleri ve röportajları yayımlandı. 2011-2014 yılları arasında, TÜBİTAK tarafından desteklenen "Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Tarihsel Gelişimi 1884-1928" başlıklı araştırma projesinde görev aldı. 2013 yılında Bağlam Yayınları'ndan çıkan *Edebiyatın İzinde, Polisiye Edebiyat* adlı kitapta konuyla ilgili çalışmalarını yayımlandı. 2014 yılında Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" adlı tiyatro oyununun eleştirel basımını Çağrı Yayınları için yayına hazırladı. Halen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimine devam ediyor.

FUNDA SOYSAL 1975'te Ankara'da doğdu. 1992'de İstanbul Robert Lisesi'ni bitirdi. 1996'da ABD'nin Iowa eyaletindeki Grinnell Koleji'nden tarih lisans derecesiyle mezun oldu, 2001'de Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde Modern Türkiye Tarihi üzerine yüksek lisansını tamamladı. Halen Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora öğrencisi; Galata بورسasında Güney Afrika altın madenleri spekülasyonu üzerine bir tez yazıyor. 2002 yılından beri annesi Sevgi Soysal'ın bütün eserlerinin yayımlanması için İletişim Yayınları ile birlikte çalışıyor.

İçindekiler

Sunuş · FUNDA SOYSAL · İPEK ŞAHBENDEROĞLU 7

HİKÂYELER 19

Üç Nokta Bir de Noktalı Virgül 21 · *Kör Şeytan İğneni Buldum Vermem, Sen Benim Tanrımı Ver de!* 25 · *Tekliğin Türküsü* 29 · *Varsam da Sonrasızın Oraya Kadınların Hep Giyinik Kalmaları Dönüp Dönüp Gelecekti Bilirdik* 33 · *Nereye de Gidiyon Kız Cennet?* 39 · *Dönemeç* 45 · *Bırakın Yoksulları Düşünsünler, Gelir Yoksul Oyunlar Akıllarına* 53 · *Bonne Nuit Molla Bey* 59 · *Tozlu Ağıt* 65 · *Kötü Şarkılar* 69 · *Yeraltı Kentinde Herhangi Bir Gün* 75 · *Yeraltı Şhrinde Herhangi Bir Gün* 99 · *Kavak* 101

ÇEVİRİLER 113

Lou Andreas-Salomé'ye Mektuplar / RAINER MARIA RILKE 115 · *Yalnızca Hayır* / WOLFGANG BORCHERT 127 · *İkisi* / HUGO VON HOFMANNSTAHL 131 · *Wolfgang Borchert (1921-1947)* 133 · *Ufaklık Mozart* / WOLFGANG BORCHERT 135 · *Sarı Hindiba* / WOLFGANG BORCHERT 143 · *Kurt Tucholsky* 157 · *Peynire Delikler Nereden Geliyor?* / KURT TUCHOLSKY 159 · *Søren Kierkegaard'ın Anı Defterinden* 165 · *Bertolt Brecht'ten Şiir Çevirileri* 171

SANAT YAZILARI 185

Film Sanatının Yüce Kişileri - 1: Asta Nielsen 187 · *Alman Dergileri* 193 · *Birey Olamamış Toplumcu, "Rotary" Kulübü Üyesi Burjuvannın Biridir* 209 · *Öğüt Sever Arkadaşa Saygılarımla* 215 · *Amatör Tiyatrocu Arkadaş / MEHMET AKAN* 221 · *Sanatçıya Artakalan Tutum* 231 · *Üç Kuruşluk Brecht* 235 · *Türkiye'de Kültür Derneklerinin Tutumu* 243 · *Orhan Veli'nin Almanya'da Yayımlanan Kitabı Üzerine* 249 · *Brecht Hakkında Konferans* 253 · *Nasıl* 265 · *Tek Parti* 271 · *Romanın Önündeki Sıfat* 277

LİBRETTO 281

Oluşum 283

RÖPORTAJLAR 285

Sanatçılarla Konuşmalar: Sevgi Nutku / KONUŞAN: MÜBECCEL İZMIRLI 287 · *Sanatçılarla Konuşmalar: Tante Rosa ile / KONUŞAN: ADNAN BINYAZAR* 291 · *12 Mart'tan Sonra TRT'den Ayrılanlar* 297 · *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti Üzerine / KONUŞAN: ORHAN DURU* 301 · *Sevgi Soysal ile Orhan Kemal Roman Ödüllü Röportajı* 307 · *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti ve Sevgi Soysal'la Bir Söyleşi* 311 · *İşçi Kültür Derneği: "Ay'ı Boyamak"* 315

SORUŞTURMALAR 319

İntihar Üzerine Konuşu / KATILANLAR: İLHAN BERK, VÜS'AT O. BENER, ÖZDEMİR NUTKU, SEVGI NUTKU, RAZIYE BENER 321 · *Tanzimat ve Batı Sanatı - Ulusal Sanat Nasıl Yaratılır? / EDITÖR: S. GÜNAY AKARSU* 337 · *Sizi Etkileyen Kitaplar* 343 · *Yakup Kadri İçin Ne Dediler?* 343 · *Sanatçılar ve Cumhuriyet: 50. Yıla Dair Mesaj* 345 · *Köy Edebiyatının Bugünkü Durumu* PAKİZE KUTLU 347 · *12 Mart'ın Edebiyatımıza Yansımaları: 12 Mart'tan Edebiyata Ne ki?* 349 · *15. Türk Dil Kurultayı'nın Ardından: Değerlendirme, Eleştiri ve Öneriler* 353

KİTAPTA YER ALAN METİNLERİN KÜNYE BİLGİLERİ 357

EKLER 361

SUNUŞ

İPEK ŞAHBENDEROĞLU - FUNDA SOYSAL

Sevgi Soysal'ın kitaplaşmamış metinleri arasından gazete yazılarını *Türkiye'nin Kalbi Kabul Günleri* (2014), TRT için hazırlamış olduğu radyo oyunu ve radyo üzerine yazılarını ise *Venüslü Kadınların Serüvenleri* (2017) adıyla daha önce yayımlamıştık. Bu kitabımız ise, kısa hayatı boyunca yazmaktan vazgeçmeyen Sevgi Soysal'ın yazdığı, ancak herhangi bir kitabında yer almamış hikâye, çeviri, eleştiri gibi edebi metinlerle kendisiyle yapılmış röportaj ve soruşturmalara verdiği yanıtlardan oluşuyor.

Bu kitapta okuyacağınız metinler arasında bir bütünlük kurmak ilk bakışta zor, hatta zorlama bir çaba gibi gözükabilir. Ancak bizi bu kitabı hazırlamaya yönlendiren, kendi başlarına belki birbirinden kopuk kalacak bu metinlerin, bir araya geldiklerinde neredeyse Sevgi Soysal'ın edebi bir biyografisi olarak okunabilecek anlamlı bir bütünlük ortaya çıkardıkları düşüncesi oldu. Sevgi Soysal'ı insan olarak tanımış olanlar, bu kitabın onun anısını akademikleştirdiğini ve onun gerçek renkliliğinin yanında soluk kaldığını düşüneceklerdir, ama onu yazılarından tanıyanlar, daha iyi tanı-

mak isteyenler ve hatta ilk kez karşılaşanlar için, bu kitabın faydalı bir izlek olarak okunabileceğini ve onun başlıca eserlerine yeni kapılar açabileceğini düşünüyoruz.

Bu kitabın birinci bölümünde çoğu *Değişim* ve *Dost* dergilerinde 1960'lı yılların ilk yarısında yayınlanmış, ancak Sevgi Soysal'ın *Tutkulu Perçem* ve *Barış Adlı Çocuk* kitaplarına girmemiş hikâyeler yer alıyor. Alışılmışın dışında bir dil yapısına sahip ve yer yer çarpıcı imgelerle bezeli bu hikâyeler, rahatlıkla Sevgi Soysal'ın kendini kurma serüveninin dökümü olarak okunabilir ve bir kadınlık deneyimi anlatısı olarak son derece özgün ve öncü oldukları şüphesizdir. Okuyucu, bu metinleri, çoğu kez aynı dergi sayısında o hikâyeye belki birkaç sayfa arayla yer alan ve ikinci bölümde yer verdiğimiz çevirilerle birlikte düşünmeli. Bu çeviriler, Sevgi Soysal'a ilham veren, onu etkileyen ya da düşündüren seçimler olarak okunduklarında sadece çeviriden öte bir anlam kazanırlar. Sevgi Soysal, kitabın sonunda yer alan *Tante Rosa* üzerine onunla yapılmış bir söyleşide ifade ettiği gibi, yazarlığını “duyduğunu yaygınlaştırma ihtiyacı” ile açıklar. Çevirmenliği de farklı olmasa gerektir. Yaptığı seçimler rastgele değildir. Verdiğimiz dipnotlarla ve bazen de Sevgi Soysal'ın kendi yazdığı açıklayıcı kısa biyografik metinlerle okuyuculara bu seçimlerin nedenlerine dair kimi ipuçları vermeye çalıştık, ama kuşkusuz bu konuda daha kapsamlı araştırmalar, çalışmalar yapılabilir. Burada söylemeliyiz ki, Sevgi Soysal'ın çevirileri bu kitaptaki metinlerle sınırlı değildir; bu bölümdeki çeviriler, Brecht şiir çevirileri hariç, *Dost* ve *Değişim* dergilerinde yayımlanan çevirilerden ibaret.

Bertolt Brecht isminde kısa bir duraklama yapmakta fayda var. Bu kitabın ortaya çıkardığı bir gerçek de, Sevgi Soysal'ın Brecht'in sanat anlayışından ne kadar beslendiği olsa gerek. Brecht'in gerçeği ya da hakikati yazmak hakkındaki sözlerinin

bu kitapta pek çok defa tekrarlandığı, okuyucunun gözünden kaçmayacaktır.

1958 yılında, Brecht'in savaş sırasında Amerika'dayken yazdığı oyunu *Arturo Ui'nin Yükselişi'nin*¹ Stuttgart'taki ilk sahnelenişi sırasında, Sevgi Soysal belki de aynı şehirde yaşayan anneannesi ve teyzeleri Rosel ve Inge'nin yanında bulunmuş, en azından gazetelerde bu önemli tiyatro olayıyla ilgili yazılanları okumuş olabilir, çünkü ilk eşi Özdemir Nutku ile 21 yaşında evlenip, onunla birlikte 1957-58 yılında Göttingen Üniversitesi'nde tiyatro üzerine dersleri izlemek üzere Almanya'ya geldiğini biliyoruz. 1970'li yıllarda ODTÜ'de verdiği Brecht üzerine konferansın nasıl sağlam bir Brecht birikimine dayandığı, Sevgi Soysal'ın 1964 yılında Kenter Tiyatrosu tarafından sahnelenen "Üç Kuruşluk Opera" üzerine yazdığı eleştiri yazısından da hemen anlaşılabilir. Brecht üzerine Sevgi Soysal'ın verdiği ODTÜ konferansının metnini bu kitaba alırken, Marksist eleştirmen Georg Lukács'ın önderliğinde 1930'larda yükselen ve özellikle de Brecht gibi modernist sanatçıların biçimsel arayışlarını eleştiren sosyalist gerçekçilik akımına dair de bilgilendirici dipnotlar hazırlamayı gerekli gördük. Bu dipnotları oluştururken bizden görüşünü esirgemeyen Murat Belge'ye burada teşekkür ediyoruz. Sevgi Soysal, 19. yüzyılın roman estetiğine bağlı kalan bu tür bir sosyalist gerçekçiliği benimsemez; Brecht'in izinde, çağın yeniliklerine açık bir edebi üslubu tercih eder. Yıllar sonra, bir hapisane mektubunda kocası Mümtaz Soysal'ın yazdıklarını belki Sevgi Soysal'ın bu yönünü en güzel ifade eden cümleler olarak buraya almak istedik: "... Bütün bunların ötesinde, çoğu 'modern' degiller yazışlarında. Sanki radyonun, sinemanın, televizyonun bulunmadığı, ifade yollarının hâlâ pek klâsik kaldığı bir

1 Sevgi-Başar Sabuncu çevirisiyle *Arturo-Ui'nin (Önlenebilir) Yükselişi*, 1965-1966 sezonunda Ankara Sanat Tiyatrosu'nda sahnelenir.

çağda yazarcasına yazıyorlar. Sende ise en beğendiğim yönlerden biri bu ‘modernlik’, değişik ifade yollarını deneme istekliliği. Nerdeyse Joyce’a yaklaşan bir tutumun var. İnsan seni okurken bir ‘tekrar’la değil de, geleceğin, yirmi birinci yüzyılın yazış tarzını araştıran biriyle karşı karşıya olduğunu hemen anlıyor.”² Sevgi Soysal’ın tiyatro ile ilgisi Almanya deneyiminden sonra da tüm hızıyla sürer; Max Frisch, Kafka ve Brecht gibi önemli yazarlardan yaptığı oyun çevirilerinin yanında, Hedda Zinnler’in 1933 Reichstag yangınına çıkarılmakla suçlanarak yargılanan Bulgar komünist lider Dimitrofu anlatan *Dimitrof Savunması* oyununu da 1965 yılında Ankara Sanat Tiyatrosu’nda sahnelenmek üzere çevirir. Bu oyunun ara sahnelerinde kullanmak için Brecht’ten yaptığı şiir çevirileri elimizde ayrı bir şekilde bulunduğundan onlara bu kitapta, çevirilerden oluşan ikinci bölümde yer veremeyi uygun gördük. Bu değindiğimiz oyun çevirilerini ise, ileride ayrı bir kitap olarak yayımlamayı düşündük.

Sevgi Soysal’ın edebiyat ufkunun genişlemesinde sanat-sever Alman annesi ile başlayan bu Almanya bağlantısının önemi, şimdiye kadar üzerinde pek de durulmamış bir konudur. Sanat tarihçisi olan ablası Gönül Öney, şu sıralarda yayımlanan söyleşi kitabında,³ Ankara’daki çocukluk dönemlerinde Alman bir anneye sahip olmanın onları nasıl etkilediğine dair son derece içten anılar paylaşır. Sevgi Soysal, yirmili yaşlarının henüz başlarında Almanya’ya gittiğinde, hâlâ canlı ailevi bağları sayesinde, okumak için yurt dışına çıkmış diğer Türkiyeli gençlerden daha derin, daha samimi bir tecrübe edinmiş olsa gerektir. 1950’li yılların Almanyası mutlak bir yenilgiyle çıktığı savaştan sonra kendini yeni toparlayan, işgal altında, bölünmüş bir ülkedir. Sevgi

2 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal mektupları, 19 Ocak 1972, Funda Soysal arşivi.

3 Sevinç Gök, *Gönül Öney’le Söyleşi “İki Dünya Arasında Mutlu ve Şaşkın Bir Gönül”*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2018.

Soysal için, Nazi iktidarı gibi tarihin gördüğü en karanlık iktidarlardan birini içinden çıkarmış bu toplumun, o iktidardan geriye kalan yıkıntı arasında kendini araması ve anlaması deneyimine yaptığı bu tanıklık, kuşkusuz biçimleyici bir deneyim olmuştur. Dönüşünde, hem Alman dergileri üzerine *Türk Dili* dergisine yaptığı ve yine bu kitapta okuyabileceğiniz derleme yazılar, hem de Türk-Alman Kültür Derneği ve Alman Büyükelçiliği'nde sürdürdüğü çalışma hayatı ile Sevgi Soysal'ın Alman kültür hayatı ile bağlantısı sürer. Yüzeysel bir etkilenmeden ya da ülkesine yabancılıktan öte, Rilke'nin mektupları ya da Kierkegaard'ın anı defterleri gibi kendini sorgulamanın ve yaratmanın temel metinlerinden süzülerek gelen ve Alman dergilerinden yaptığı derlemelelerin gösterdiği üzere Almanya'daki güncel edebi tartışmalarla yakın bir temasla oluşan bu birikim, 1968 yılında yayımlanan *Tante Rosa* ile Türk edebiyatında kalıcı bir iz bırakır. Daha 1962 yılında, Wolfgang Borchert'in savaş döneminde Nazi hapishanelerindeki tecrübelerinden yola çıkarak yazdığı "Sarı Hindiba" ya da "Ufaklık Mozart" gibi öykülerini çeviren Sevgi Soysal'ın 12 Mart dönemi Türkiye'sinde yaşanan gerçekleri anlatmaktaki yetkinliği kuşkusuz bu birikimden beslenecektir. Yine bu kitapta okuyabileceğiniz yazılardan, Sevgi Soysal'ın Ingeborg Bachmann ve Anna Seghers gibi o dönemin önde gelen Alman kadın yazarlarını da takip etmiş olduğunu öğreniyoruz.

60'lı yılların Türkiye'sinde sanat ve sanatçılık çok dar bir çevrenin ve özellikle de gençlerin, çok kısıtlı imkânlarla yürüttüğü bir çabadır. Sevgi Soysal Ankara'da böylesi bir çevrenin içinde, sahnelenen bir çeviri oyundaki tek kadın rolünü oynayacak, yazılarıyla çıkan dergilerde kendini gösterecek kadar girişken bir sanatçı adayı portresi çizer. Ancak dar olmasına rağmen, bir yandan da yükselen büyük bir siyasi çatışmanın belki ilk muharebelerinin verildiği bir çevredir

bu. Sosyalist gerçekçilik, 1960'li yıllarda Türkiye'de toplumculuk adıyla vücut bulur ve Sevgi Soysal'ın da içinde yer aldığı ve Batılı akımların etkisinde sanat yapmaya çalışan çevre, bu yükselen toplumcu dalganın ağır eleştirilerine uğrar. Sevgi Soysal'ın Türkiye'nin 1960'lardan beri süren bu siyasi gerilimleri üzerine düşüncelerine dair bu kitapta sayısız izler keşfetmek mümkün. Köy Enstitüleri'nin yolundan gidilmesi gerektiğini söyleyen, yıllar sonra ise bütün Türkiye'nin *Bizimkiler* dizisindeki Sabri Bey rolünde tanıyacağı Mehmet Akan'ın eleştirilerine verdiği cevapta, Türkiye siyasetine dair ilk çarpıcı gözlemlerini yapar. Geçmişin, hele de yakın geçmişin Sevgi Soysal için öykünecek bir tarafı yoktur. Bu açıdan modernist bir sanatçı olduğu kadar, daha o yıllardan politik bir sanatçıdır Sevgi Soysal. Onun sanat çizgisinin ancak 12 Mart'tan sonra bireysellikten toplumsallığa doğru evrildiğine dair bazı eleştirmenlerce oluşturulan görüş, bu kitapta ki pek çok yazı ile artık temelden çürütülebilir. Daha 1964 yılında Türkiye toplumu için “düzenin özülle yönetimin ilişkisi ilgilendirmiyor onu – düzenin resmi de basılmıyor gazetelerde makineli tüfekli ve çok bıyıklı” diye yazar. Kısır kümeleşmelere boyun eğmezken, toplumculuğun Türkiye'deki asıl imtihanını da daha o zamandan görür: “[...]ülkemiz sanatçısı toplumculuğa ilk ağızdan milliyetçi, hatta dinci açıdan girmek zorundadır,” der. “Birey olma savaşı” toplumculuğa geçmenin ilk aşamasıdır onun için: “Kendine biçim verilmiş bir BEN'i önce seyretmek, tanımak sonra, yeniden biçimleyebilmek sonra da. Kendi biçimlediği BEN'i yaşayan bir birey, iyi niyetli ve sağlıklı bir bireyse bu, kendine toplumda yer verirken toplumculuğu seçecektir.”

Elinizdeki kitabın “Hikâyeler” olarak adlandırdığımız ilk bölümünde, Sevgi Soysal'ın 1971 yılında yazdığını tahmin ettiğimiz iki uzun hikâyeye de var. *Yeraltı Kentinde Herhangi Bir Gün*, tamamlanmayışı ile düşündürücü bir roman tasla-

ğı. Bu roman için Sevgi Soysal'ın, 1971 yılının 23-24 Ocak gecesinde, Mümtaz Soysal'ın dairesinin önünde patlayan ve neyse ki maddi zarardan öte bir zarar vermeyen bomba atılması olayından yola çıktığını düşünüyoruz. Ağaoglu, *Damla Damla Günler*'in "31 Ocak" bölümünde bu geceyi ve ertesi günü şöyle anlatır:

Pazar sabahı İstanbul'a gitmeye hazırlanırken Sevgi (Soysal) telefon etti. Gece, yani cumartesi gecesini Mümtaz Soysal'ın dairesi önünde bomba patlamış. Dinamit belki. 'Gel gör, hemen gel gör' dedi Sevgi. Hemen koştum. Bütün gün orada kaldım. Evin içi neredeyse hepten havaya uçmuş. Yer yerinden oynamış.

Apartmandaki pek çok dairenin camları, kapıları da çatlamış, patlamış. Gazeteciler, TRT TV'si, birçok yakın dost geldi. Uğur Mumcu geldi. Patlamanın olduğu sırada Mümtaz'ın evde bulunmaması büyük şans. Biz hepimiz, bir yandan enkazın arasında dolaşılıyor, bir yandan toplanabilecek işe yarar öteberiyi topluyor, bir yandan da gülüyor ha gülüyoruz. Olan biten, her şey iyice sarpasarmış durumda.⁴

Böyle gülerken başlayan 1971 yılı sona erdiğinde, Sevgi Soysal, bu kitapta kullandığımız son soyadını edinmiş bir mahkûm yakını ve ün(lem)lenmiş bir yazardır artık. Bütün bu sürecin izdüşümünü elimizdeki metinlerle takip etmek mümkün. İlk bölümdeki son hikâye *Kavak*, bu kez ülkenin dibine konulan dinamit 12 Mart'tan kısa bir süre sonra Kızılay'da yürürken tanık olduğu basit bir olaydan yola çıkarak yazdığı bir hikâye. Sanki 12 Mart ile birlikte, o müdahalenin gerekçesi sayılan "güzel huzursuzluğu"⁵ araştıran ro-

4 Adalet Ağaoglu, *Damla Damla Günler I*, Alkım Yayınları, İstanbul, 2004, s. 134-135.

5 "Güzel Huzursuzluk" Mümtaz Soysal'ın 26 Nisan 1971 yılında *Ortam* dergisinde yayımladığı bir köşe yazısının başlığıdır ve 1971 Haziranı'nda tutuklanışına gerekçe olarak gösterilir. Yazı, 12 Mart'ın ardından kurulan Nihat Erim hükü-

man taslağını yarım bırakıp, gözünü tüm bu olup biteni sessizce izleyen topluma çevirmiş gibidir Sevgi Soysal, asıl meselenin burada yattığını görürcesine. Bu iki metin, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanının tohumları olarak okunabilirler mutlaka.

1970 yılının son ayında yayımlanan romanı *Yürümek*, 12 Mart'ın hedefindeki TRT'den aldığı başarı armağanının bedeli olarak, senatodaki komisyon toplantılarında ağır eleştirilere uğrar ve 1971 Haziranı'nda hakkında "müstehcen yayın" suçlamasıyla dava açılarak toplattırılır. Sevgi Soysal, tutuklu Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Mümtaz Soysal ile 13 Temmuz 1971'de hapisanede evlenmesinin hemen ardından, basit bir trafik olayı sırasında "görevli memura direnmek" gibi uydurma bir suçtan gözaltına alınarak kendini bir aylığına Yıldırım Bölge Kadınlar Tutukevi'nde bulur. Cezası zaten en fazla bir para cezası olabilecek bu suçtan beraat etse de, neticede zaten kızağa çekilmiş olduğu TRT'den "hapisaneye girdiği için artık memur olarak çalışamayacağı" gerekçesiyle uzaklaştırılır. 1971 yılı sonunda ağırlaşan sıkıyönetim koşullarında hapisanede kitap bulundurulması yasaklanınca, Mümtaz Soysal'ın savunması için getirttiği tüm kitaplar günün birinde bir çuval içinde görüşe gelmiş Sevgi Soysal'a teslim edilir. Mümtaz Soysal için 6 Aralık 1971 tarihinde verilen mahkûmiyet kararından bir hafta sonra ise, Sevgi Soysal'ın yeni taşındığı ve ayıklayıp düzenlediği ortak evleri aranarak, Sevgi Soysal "yasak kitap bulundurduğu" gerekçesiyle sorgulanır. Askerî Yargıtay'ın Mümtaz Soysal için 9 Mart 1972 tarihinde verdiği bozma kararının sevinci kısa sürer, iki gün sonra bu kez Sevgi Soysal 1969 yılında TRT Koordinasyon Kurulu'nda yaptığı bir konuşmada

---

metinin "Huzur ve Reform" programını, bu iki kavramın "birbirini tamamlamış gibi görünürken, özde birbirleriyle çatıştığı" görüşüyle eleştirir ve "gençlik olayları"nın huzursuzluk olarak tanımlanmasına karşı çıkar.

“halkı isyana teşvik ettiği” gerekçesiyle sivil mahkeme tarafından yargılanır ve bu suçtan beraat etse de, 14 Mart 1972 günü, kendisini Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından “ordu ya hakaret” suçlamasıyla tutuklanmış olarak tekrar Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu’nda bulur. Kuruluşunda yer aldığı ANKA Ajansı’ndan iş arkadaşı Altan Öymen ile yaptığı bir yemek sohbetine kulak misafiri olan iki muhbirin ifadesine dayanan bu suçlama, 5 Nisan 1972 tarihindeki duruşma ile bir yıl hapis ve dört ay Nevşehir’de sürgün cezası gibi bir mahkûmiyete dönüşür. Hapishane günlerinde Sevgi Soysal önce yine Brecht’e dönüp, *Beş Paralık Roman*’ı çevirir. Sonra ise bir Brueghel tablosu estetiği, film kamerası tekniği ve kökleri kuruyan kavak imgesiyle yakaladığı Cumhuriyet Ankarası tasviriyle tam anlamıyla Brechtsel bir roman olan *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*’ni günde sekiz sayfalık bir disiplin ile yazar. Romanı Ekim 1972’den Ocak 1973’e kadar sürgün cezası nedeniyle bulunduğu Adana’da tamamlar. Bu romanın 1974 yılı Orhan Kemal Roman Ödülü’nü kazanması üzerine Sevgi Soysal ile yapılan röportajlar ve ödül töreninde yaptığı konuşma da bu kitabın son bölümünde yer alıyor. Bu röportajların birinde “Gerçeği ve insanı yalın, doğru ve sevecenlikle anlatamadığım yerler nereler ise, işte oralarda Orhan Kemal çizgisinden çıkmış sayarım kendimi. Bunu da birimizin ustalığı, birimizin de çiraklığıyla açıklarım,” derken, edebiyat çizgisinin bir diğer ucunu da bize hatırlatır.

ODTÜ’de verdiği Brecht konferansı, 1975 yılında Murat Belge ve arkadaşları tarafından çıkarılmaya başlayan *Birikim* dergisi için yazdığını düşündüğümüz yazılar ya da örneğin “Devrimci Sanat ve Devletin Kültür Politikası” konulu bir toplantı için hazırladığı konuşma gibi elimizde daktilo edilmiş, elle düzeltilmiş ya da eklemeler yapılmış halleriyle bulunan metinler ve kitabın en son bölümünde yer alan soruşturma ve röportajlara verdiği cevaplar, Sevgi Soysal’ın

1970'li yıllardaki sanat çizgisi üzerine okuyucuların fikir oluşturmalarını sağlayacaktır. Sevgi Soysal sanattan bir devrim beklemez, sanatçının ayrıcalıklı bir konumda olmasına da karşıdır. Devletten ise, düşünce özgürlüğüne saygı gösterilmesini sağlamasından öte bir şey istemez. Devletin kültür alanındaki tercihlerinin eleştirilmesine destek verirken, kendi sanatsal beğenilerinden de taviz vermez. Kardeşi Duygu Aykal'ın koreografisini yaptığı ve önce Ankara (1974), sonra İstanbul Devlet Opera Balesi (1976) tarafından sahnelenen *Oluşum* balesi için yazdığı libretto, Batılı ve burjuva diye küçümsenen balenin bile, tıpkı Brecht'in opera için yapmaya çalıştığı gibi, başka bir dünya görüşüne uyarlanabileceğini göstermesi açısından ilginçtir.

Burada uzun uzun tüm metinleri açıklamak ya da anlatmak bu önsözün gereksiz yere uzatmak olacak. Bir röportajında, kitapların dipnota ihtiyaç duymadan kendi kendisini anlatması gerektiğini söylemiş bir yazar için, bu kitapta zaten belki fazlasıyla açıklayıcı dipnot bulacaksınız. Kitapta yazarın notu olarak belirtilmeyen tüm dipnotlar bize ait. Tekrar tekrar benzer deneyimlerle değerli insanlarını öğüten bir değirmene benzeyen ülkemizde, geçmişin, daha iyi bir geleceğin kurulmasına yapabileceği katkıyı düşünerek, bu kitabın biraz da bir dönemin birikimini yeni nesillere taşımamasını istedik. Okuyucuları yormadığımızı umarak, onları bu taze Sevgi Soysal metinlerini paylaşmanın sevincine ortak olmaya çağırıyoruz.

Son olarak kitabın elinizdeki biçimiyle ortaya çıkması için çabalarken pek çok kişinin asla unutamayacağımız yardımlarını gördük. Bu yolculuğun başından beri ruhu, fikirleri, varlığı ve çabasıyla yanımızda olan biricik editörümüz Bahar Siber'e ve her zaman özlemle yüreğimizde, aklımızda olan Nihat Tuna'ya başta olmak üzere, varlığından haberdar olup kendisine ulaşamadığımız Asta Nielsen ile ilgi-

li yazının orijinalini tespit eden Bahanur Garan'a, kişisel arşivindeki Sevgi Soysal ile ilgili pek çok gazete ve dergi haberini cömertçe paylaşan Tekin Deniz'e, 90'lı yıllarda hazırladığı kapsamlı bibliyografya çalışması sayesinde Brecht şiirleri ile Hedda Zinnler oyunu arasındaki bağlantıyı bize ulaştıran Deniz K. Çakıcı'ya, Uluslararası Af Örgütü arşivinden Sevgi Soysal'ın 1971-72 yıllarında yaşadıklarına dair bulduğu yeni bilgileri bizimle paylaşan Milena Buyum'a, *Tante Rosa* üzerine yapılmış, pek çok çalışmada referans gösterilen önemli röportajı kitaba dahil etmemize izin veren ve her daim desteğini, dostluğunu ve sevgisini esirgemeyen sevgili Adnan Binyazar'a, keza Orhan Duru'nun Sevgi Soysal ile yapmış olduğu röportajı yayımlamamızı büyük bir heyecanla karşılayan sevgili Sezer Duru'ya, Vüs'at O Bener ile Raziye Bener'in *Değişim* dergisinde intihar hakkındaki konuşmalarını okurla yeniden buluşturmamız hususunda aynı heyecanı gösteren sevgili Yiğit Bener ve sevgili Ayşe Bener'e yürekten teşekkür ederiz.

HİKÂYELER

Üç Nokta Bir de Noktalı Virgöl

Birinci Koşut

En sevdiği böcekleri doldurmuştu şişenin içine. En seçtiği böcekler. Onları bir araya getirmek ne denli zor olmuştu. İşte doldurmuştu ama onları bir şişenin içine. Artık toplaması, bir araya getirmesi bitmişti. En sevilen böceklerin toplanıp bir seyir şişesinin içine doldurulması belki güzel bir bitimdir ya da güzel bir başlangıç – öyle sanmıştı. Oysa onlar, o bir araya getirdiği en sevdikleri, bu seçimden hoşnut değildiler. Yenişip duruyorlardı şişenin içinde. Her biri, herhangi birinin yok oluşu için buradaydı sanki. Yenişip duruyorlardı bir ölüme. Onları birlikte istemişti oysa. Onları tek tek birlikte olsunlar diye seçmişti. Birini, herhangi birini nasıl olsa bulurdu, ama hepsini, hepsini bir arada? Olmuştu işte. Şişenin içindeydiler tümü. Bir yok ediş, bir kanlı savaş için yapmamıştı bunu ama. Yapmadığını sanmıştı. Sonuç değişmezdi yine de. Sonuç tekti: En sevdiği böcekler bir savaş için şişedeydiler, tümünün ölümü olan bir savaş için vardılar. Birinin ya da herhangi birinin geriye kalması olmayan bir savaş

için. Hep aynı güçteydiler – her biri hem öldürüp hem de ölebilecek güçteydiler – nedense en sevdiği böcekler hep aynı güçteydiler – bir birlik ölümün birlik gücünde. Ama uzun süreler geçecekti bu savaşla. Bu çok üzünçlü seyirler olacaktı ona. O yitirmişti beklmelerini. O yitirmişti başlamalarını. En sevdiği böcekleri toplarken yitirmişti bir şeylerini. Bir seyre hazırlamıştı kendini – nasıl olacağını belki bilemediği, ama yine de bildiği, bu şişenin savaşına benzemediğini bildiği bir seyre. Bir yere varmıştı. Bu şişeye varmıştı. Böceklerin savaşı saçmalığını mı söylüyordu varmanın? Varmaların başlamalarla uyumsuzluğunu mu? Artık varmaların dışında kaldığını mı? Artık bir şeyleri bir araya getirmenin, yeni seçimler yapmanın anlamsızlığını mı?

Bir önceye almak, bir karışmak duygusuydu en son. Bu en sevilenlerin, en beklenmedik davranışına karışmaktı. Bu nasıl olsa gelecek bitimi kendi yapmaktı. Son çabasıydı. O çok sürelerde topladığı, o çok sürelerde topladığı, o çok sürelerde bir araya getirdiği en sevdiği böceklerin seçilmiş şişesini böyle kırıverdi işte, böcekleri ayakları altında böyle ezi-verdi işte.

İkinci Koşut

Dokuz oda. Bir adam ve dokuz oda. Adam biliyordu dokuz odası olduğunu. Birdenbire değil tabii. Sırayla bitmişti odaları. Odaları, odaların verebileceği, odaların kapsadığı ve kapsamadığı şeyleri tek tek yaşamıştı. Odalar vardı; o vardı; o odaları biliyordu; odaları bitirmişti; oysa odaları, odaların verebildiği, odaların kapsadığı ve kapsamadığı şeyleri yeniden ve yeniden yaşamaya en azından zorunluydu. Odalar var dedik, bir de adam var dedik, şimdi odaların yaşamı olsun da adamın olmasın mı? Bir de kendi vardı: Odaların yaşamı dışında kendi yaşamı. Bir uyumsuzluk olduğu bu

iki yaşam arasında açık; bence açık, sizce? Sizce de açık. On odası olsa iyiydi bakın. On odası olsaydı tamamıdı. Bir odalık yaşamı artıyordu işte – bildik mi? Bildik. Birisi, kim olduğunu ne onun, ne de bizim bildiğimiz birisi, salakça bir hata yapmıştı. Ufak bir sayı hatası. Kim olduğunu ne onun ne de bizim bildiğimizden olacak, suçlanamayan birisi bir sayı hatası yapmıştı. İşte adam, “On oda olsaydı, on oda olsaydı,” diye diye ve belki de bizim böyle dememizi duya duya, on odası olduğuna, tabii önce olması gerektiğine, sonra da olduğuna inanıverdi. Bir gün onuncu odayı varsaydı. Başka bir gün onuncu odayı vargördü. Bu sevincin çılgınlığıyla o ah! Nasıl da usandığı dokuz odaya işedi önce. Sonra açtı onuncu odanın olmayan kapısını. Güzel olabilirdi! El çırp-tık, güzel olabilirdi.

Ama olmayan bir oda olsun mu şimdi? Elbette adam boşluğa – onuncu odanın yokluğuna düştü.

Üçüncü Koşut

Biri baktı ki hayvanlar gülmüyor, hemen düşündü ve dedi ki: Gülmek doğal bir davranış değildir. Ah nasıl da inanıyordu doğaya! Ey nasıl da tapıyordu doğaya! İnsanların doğaya aykırı gülmelerini yok etmek onun işiydi artık. Onları bu gülmelerden arıtmak elbette onun işiydi. Bütün gülmele-ri insanların toplamak çok yorucu oldu doğrusu. Bu hiç de kolay olmadı bakın. O yaptı bunu. Bir tanrı saydığı için kendini, bir şeye tapan ilk Tanrı saydığı için kendini, yapabildi bu işi galiba. Sonra bitti gülmeler. Doğa burada karıştı işe. Bu tapmayı tanrılığa vardırان adama kızan doğa, hayvansal yani doğasal bir gültüş veriverdi insanlara. Aykırı gülmelerinden arınan insanlara özünden kopardığı hayvansal gülmeleri verdi. Biri döndü, biri baktı. Baktı her şeyler tam doğal, her şeyler tam hayvansal, bir keyiflendi bir keyiflendi;

bir gülme geldi içinden, bir gülme geldi içinden – o an işte, o an kendi gülmesi olmadığını anladı. “Ey taptığı, ey inandığı Tanrı! Ey doğa! Bana oyun oynadın sen! Bir ben kaldım doğaya aykırı! Hani benim tapmalarım? Hani benim tapma tanrılığım? Aşkolsun sana!” diye ağlayarak biri sırtını döndü doğaya küskün.

Dördüncü Koşut

Üç deli noktayı bastırdılar hemen. Ben akıllıyım. Noktalı virgülü bilirim ben. Bilirim ama söylemem. Onlara da söylemedim işte. Hah hah hay! Onlara söylemedim işte!